

Magyari Nándor László
A hatalom élveboncolása
Gondolatok Csepeli György *A hatalom anatómiája*
című könyvéről

Lehetséges-e a hatalomnak bonctana? Vagy olyasféle folyamat és állandó változás a hatalom is, mint Hérakleitosz folyója, lehetséges-e kétszer ugyanabba a tovafolyó hatalomba szikével belevágni, belső szerkezetét, a bőrszövetektől egészen a sejtekig, feltárni?

Csepeli György rendhagyó vállalkozása – mely eredetileg előadásoknak egy interaktív közegben való megjelenítéséből és folyamatos karbantartásából állt (lásd. www.zoonpolitikon.hu) – eljutott a kikristályosodás vagy leülepedés azon szintjére, amikor könyv alakjában való megjelenítésre alkalmasnak találta a szerző. Az előadások ebben a stabilabb és lezártabb formában is megőrizték rendkívüliségüket, legalábbis a műfaji és diszciplináris meghatároz(hat)atlanság értelmében. A szerző eltér a diszciplináris kötöttségektől – intézményes beágyazottság tekintetében, hiszen *politikai antropológia* előadásokat tart –, de a filozófiai antropológia irányába történő tágítási kísérleteivel, valamint a politikai pszichológia irányába való tájékozódásával árnyalja és új interpretációs keretbe helyezi a hatalomról alkotott elképzelések kifejtését, és érvelésével újfajta megalapozottságot hoz létre. A kötet diszciplináris és műfaji beágyazottsága nem intézményes kategóriákra épít, hanem arra az intellektuális magatartásra és közös akadémiai kulturális hagyományra, az interdiszciplinaritásra, amely a kortárs társadalom- és humántudományok („*anthropo-szok*”) sajátja: empiria nélküli, azaz elméleti politikai antropológia, mely ugyanakkor empirikus kutatásokkal megalapozott filozófiai antropológia, és nem utolsósorban politikai pszichológia. A szöveg(ek) sokrétűsége és szerteágazó volta, vagy legalábbis különféle tudományos-elméleti hagyományokhoz tartozó bibliográfiai utalásai – arra hivatottak, hogy a „politikai hatalom nyitott színpad”-ának értelemezésekor, ráirányítsák a figyelmet arra, hogy az antropológiai „tényező”, az ember és az ember meghatározatlan és nyitott természete mindenkor jelen van a jelzett színpadon. Sőt ő a főszereplő, a forgatókönyvíró, a rendező, de még a néző és a kritikus stb. is, a szó teljes és arisztotelészi értelmében („Az ember természeténél fogva állami életre hivatott élőlény.”) tekintett *homo politicus*. Csepeli György a hatalommal állandó és tagadhatatlan kapcsolatban levő embert nem kulturális meghatározottságaiban és nem is (intézmény)történeti vagy szociológiai perspektívában tekinti, hanem a „káosz és a rend” vagy legalábbis a rend ígéretének metafizikai távlatából vizsgálja a mindenkori politikai szcénát. A politikai hatalom dinamikáját, annak megértését célozza, mégis egy olyan állandó pontot, „kályhasarkat” keres, ahonnan rálátást nyerhetünk a dolog lényegére és ezt a legmagasabb fennsíkot véli felfedezni a „rend és a káosz találkozási pontján”, a végső szuverenitás, a Carl Schmitt által tematizált „rendkívüli állapot kihirdetésének” lehetősége értelmében. A politikai hatalom – végső soron – azon a szuverenitáson alapul, mellyel a legfelsőbb vezetés felrúghatja a rendet és rendkívüli állapotot hirdethet, ahhoz, hogy új rendet vezethessen be: a politikai hatalom lényege a rend és a káosz dialektikája, a múlt „eltörlése” és az „új korszak” elindítása, még

akkor is, ha ez csak nagyon ritka, egyedi történeti pillantokban válik valósággá, láthatóvá. A politikai hatalom dinamikája alapjaiban erre a szubsztanciális, meghatározó jelentőségű lehetőségre való állandó utalásban, ennek lebegtetésében, az ezzel való zsarolásban, az ezért való versengésben nyeri el „racionalitását”. A politikai versengés legátfogóbb célja a rendkívüli állapot meghirdetését lehetővé tevő szuverenitás (akár úgy is mint legális és legitim hatalom, akár úgy is mint zsarnoki hatalom) megszerzése. A „barát-ellenség” detektor – amely folyamatosan be van kapcsolva, minden politikai játszma alatt –, a minél nagyobb szuverenitásért, a káosz- és rendteremtés képességéért való vetélkedés állását tükrözi, és a célhoz való közelebb kerülés mércejeként működik: aki segít a hatalom megszerzésében, kiterjesztésében, megtartásában, stb., az lesz a barát (legalábbis pillanatnyilag), aki meg akadályoz mindebben, az ellenség.

Talán legérdekesebb és legfigyelemreméltóbb a szerző azon eljárása, hogy nem csak a politikus személyiségének kihatását vizsgálja a politikai stílusra vagy a döntések milyenségére, mint a legtöbb politikai pszichológiai (eset)tanulmány teszi (a történelmi személyiség szerepe az események alakulásában), hanem a politikusi én paradoxonjai mellett, a mezőnynek a politikusokra tett pszichológiai hatásait is leírja. A „politikai én” pszichológiai jellemzői közül nem sajátos személyiségjegyeket és attitűdöket emel ki, hanem azt a „különleges szubjektivitást”, amely a politikus énjét általában jellemzi. Vagyis azt, hogy a szuverén magánya egyidőben társas jelenség, hiszen céljai megvalósításához másokat használ fel – „a fejedelem maga szinte semmit sem eszközöl, de mindent eszközöltet”. A döntések egyediek, sajátosan (meg)átélték és nagyon is „emberiek”, pszichológiai értelemben meghatározottak, a kivetelezés, a célok megvalósítása pedig legjobb esetben közös, sőt mások kell véghez vigyék a terveket, természetesen a szuverén akaratának megfelelően. Közben pedig az a paradoxon is ellehetetleníti a politikus pszichológiai komfortját, hogy állandóan színházat kell játszania, döntenie kell, hogy mi az ami látható és mi az aminek nem szabad látszani, mert eszerint kell alakítani szerepét, diskurzusát, minden megnyilvánulását.

A politikai személyiségek vonásait nem az egyén pszichológiai vonásai felől megközelítve – bár, akiben nincs meg a hatalom akarásának hajlama, az nem alkalmas politikusnak – hanem azt tekintve, hogy a politikai mezőny milyen hatással van a politikusok személyiségére, érdekes jellemvonás-tipológiát állít fel a szerző. A szimptóma és a kategóriák annál is hasznosabbak és gondolatébresztőbbek, mert nem egyik vagy másik politikai oldal, ideológiai vagy egyéb törésvonalak mentén elkülönülő hatalmi formációkra jellemző politikusi személyiségekről beszél a szerző, hanem sokkal inkább a politikával, mint hivatással hosszabb időt eltöltő személyiség modális profilját rajzolja meg. Ezért az elemzés tulajdonképpen a politikai mezőnynek, mint sajátos társadalmi-kulturális-történelmi közegnek a résztvevőkre kifejtett (nem ritkán torzító) hatásáról értekezik, és arról, hogy mivé tesz a politika „normális” egyéneket. Ezt gyakran tapasztalhatjuk, csak hiteles és analitikus fogalmaink nincsenek a jelenség leírására. Ebben siet segítségünkre *Csepeli György*, amikor néhány használható pszichológiai fogalmat vázol, melyek leírják azt a politikusokra nagyon is jellemző szindrómát, amelyet akár foglalkozási ártalomnak is tekinthetünk, s amely szinte az összes ismert politikus személyiségjegyeként tűnhet fel számunkra. *Csepeli* tételesen állítja, hogy szinte megkerülhetetlen jelenség az, hogy a politikus a hatalom foglyává lesz: rendkívüli pozíciója meghatározza személyiségvonásait. A szerző hat ilyen jellemzőt igyekszik leírni, az „én felnagyulásától”, és az „empátia hiányától” kezdve az „időhorizont beszűkülésén” át, az „agresszivitástól” a „palástolt paranoiáig” és végül az „alakvál-

toztatási képesség” bezáróan. A sajátos politikusi paranoiát emelném ki, mint nagyon plasztikus és ugyanakkor analitikus értelemben helytálló jellemvonást. A politikus „magányából” fakadóan – írja a szerző, szükségszerűen termelődnek, a „nagyzasos és üldözéses téveszmék, miközben nincs betegségtudat”, márpedig ez „a szabvány pszichiátriai skatulyázás szerint” paranoid skizofrénia. Ez lehet a háttérben annak is, hogy a politikai karrierből nagyon nehezen lehet visszatérni a „civil” élethez, átmeneti időre és rehabilitációra van szükség, melyet fejlett társadalmak sajátos intézményrendszerrel és tanácsadással egyaránt segítenek.

A kötet egyik kiemelkedő és nagyon tanulságos, példát mutató alfejezete a politikai sikerről és kudarcról szóló részt kiegészítő, a kudarc feldolgozását illusztráló Trianon-trauma feldolgozási kísérletének értelmezése, illetve a sikertelenség okainak megjelölése. Ha nem vesszünk figyelembe a(z aktuál)politikai mezőnyön kívüli szempontokat a politikai siker vagy kudarc önmagában alig mérhető kategóriák. Ha a politika nem (csak)öncél, akkor a sikere a közjó szolgálata, a közügyek előmozdítása lenne. Csakhogy a politikai mezőny szempontjai gyakran – és ez minden bizonnyal jellemző sajátosan marginális társadalmainkban – fölülírják az általánosabb célt és öncélként tételezik a politikai siker, illetve kudarc kérdését. Ebből az önös szempontból (melyet nevezhetnénk pártpolitikai nézőpontnak is) a hatalom megszerzése, megtartása vagy kiterjesztése a siker, és az elvesztése a kudarc. Minden a „barát-ellenség” erősen relatív szempontja szerint, s mint nullszaldós versengés interpretálódik, így aztán szinte lehetetlenné lesz a kudarccok feldolgozása, a továbblépés, a revans viszont eleve bekalkulált törekvés. A szerző a Trianon-trauma kollektív pszichológiai feldolgozásának lehetetlenségét egy négy oktípust feltételező modell segítségével értelmezi (ezt a módszert *Bernard Weinertől* és munkatársaitól kölcsönzi. Eszerint oktípusok: külső tartós – külső ideiglenes; belső tartós – belső ideiglenes). A trianoni békeszerződést követő politikai diskurzusok elemzéséből – amely politikai diskurzusok magukon viselik a politikusok ideológiai elkötelezettségét, de a korabeli politikai szcéna befolyását úgyszintén, stb. –, nagyon sokféle okát látva/láttatva a traumának, főként a mai közvélekedés állapotából jut arra a következtetésre, hogy máig nem sikerült a kudarc feldolgozása. A kudarc okait mindmáig a tartós külső (a „magyarokat” ok nélkül elnyomó nagyhatalmi politika) és az ideiglenes belső okokban (konjunkturális belpolitikai tényezők, októberi forradalom, gyenge vezetők) vélik felfedezni politikusok és köznapi emberek egyaránt. Ugyanakkor mindenki az önfelmentéssel és vádaskodással van elfoglalva, ezért képtelen a magyar(országi) társadalom (lassan) száz éve már, a traumát racionális helyzetkép kialakítására használni, megújulásra váltani, új kezdet kiindulópontjának tekinteni, és lelkesen ténykedni az immár közös európai célokért.

A politikai hatalom a káosz (a Semmi) és a rend határán mozogva sajátos szcénát épít fel és tart fenn, valamint animál, azaz éltet, mindenkor és mindenhol. Nem velünk kezdődik az élet, a történelem és nem is velünk végződik, ez a benyomás legfennebb a politikusok „palástolt paranoiája” nyomán tűnhet fel valóságként. A politikai hatalom jelenségére való reflexió is ókori hagyomány, akár az empirikus (eset)tanulmányokat, akár a teoretikus irodalmat tekintjük. A szinte átláthatatlanul burjánzó szakirodalom felsorolása, a könyvtárnyi és sok szervernyi anyag bemutatása helyett *A hatalom anatómiája*, olyan szövegeket és elemzéseket tartalmaz, amelyek ismételt felhívják a figyelmet a jelenség eredeti és lényegi összefüggéseire. A politika kontextusának, a hatalom természetének olyan (újra)értelmezése, amely eligazít(hat) bonyolult és áttekinthetetlennek tetsző posztmodern világunk egy szuverén területén. A szerző segítségével „jobban” megérthetjük, nem *Rembrandt* anatómialeckéje, hanem sokkal inkább élveboncolás ez.